

فصل پنجم: نظریه‌های یادگیری رفتاری: پاولف، ثرندایک، و اسکینر

مبحث‌های این فصل ۰ عدد قرمز: تعداد سؤال آزمون از همان مبحث

۱۹ تست در پایان فصل، ص ۷۲

سابقه در ۱۲ آزمون: ۱۱ سؤال

۷۱	مقایسه شرطی‌سازی پاسخگر با شرطی‌سازی کنشگر	۶۲	۴	نظریه شرطی‌سازی پاسخگر یا کلاسیک پاولفی
۷۱	کاربرد نظریه شرطی‌سازی کنشگر در اداره امور انسان	۶۶	۱	نظریه شرطی‌سازی وسیله‌ای ثرندایک
		۶۷	۶	نظریه شرطی‌سازی کنشگر اسکینر

۶ تست آخر فصل

سابقه: ۴ سؤال

نظریه شرطی‌سازی پاسخگر یا کلاسیک پاولفی

نظریه شرطی‌سازی با آزمایش پاولف بر روی بازتاب‌ها مطرح شد. بازتاب یعنی رابطه‌ای ساده بین محرکی که بر اعضای حسی اثر می‌گذارد و منجر به پاسخ‌های عضلانی یا غددی می‌شود.

کشف مهم پاولف این بود که بازتاب‌های طبیعی یا نخستین جاندار (انسان یا حیوان) را می‌توان به کمک شرطی کردن گسترش داد. مثلاً ترشح بزاق بر اثر قرار گرفتن غذا در دهان، نمونه‌ای از رفتار بازتابی است، ولی همین رفتار بازتابی را می‌توان به کمک شرطی‌سازی پاسخگر یا کلاسیک ایجاد کرد.

فرایند شرطی کردن رفتار پاسخگر

۱- محرکی مانند غذا به حیوان ارائه می‌شود، این محرک یک واکنش طبیعی و خودکار در ارگانیسم ایجاد می‌کند؛ مانند ترشح بزاق.

محرک غیرشرطی (US) ← پاسخ غیرشرطی (UR)

غذا ← ترشح بزاق

۲- یک محرک خنثی، مانند صدای زنگ (S)، بلافاصله قبل از محرک غیرشرطی به ارگانیسم ارائه می‌شود. این محرک قبل از این که شرطی شود هیچ گونه پاسخی در ارگانیسم ایجاد نمی‌کند و اگر ایجاد کند، جوابی به غیر از ترشح بزاق همراه دارد.

صدای زنگ (S) ← توجه کردن (r)

۳- پس از چند بار همراه شدن محرک غیرشرطی با محرک خنثی، محرک خنثی به تنهایی موجب ترشح بزاق می‌شود که در این مرحله، ارگانیسم شرطی شده است. در این جا محرک خنثی نقش محرک شرطی را ایفا می‌کند.

صدای زنگ ← توجه کردن (r)

غذا، محرک غیرشرطی (US) ← ترشح بزاق، پاسخ غیرشرطی (UR)

صدای زنگ، محرک شرطی (CS) ← ترشح بزاق، پاسخ شرطی (CR)

جان واتسون، نخستین روانشناسی بود که کاربرد نظریه شرطی‌سازی پاولف را در مورد انسان‌ها نشان داد (مثال: همراهی صدای شدید با حضور موش که موجب ترس کودک از موش و همچنین حیوانات و اشیای پشمالوی دیگر می‌شود).

خاموش کردن رفتار پاسخگر

اگر محرک شرطی چندین بار بدون همراهی محرک غیرشرطی بیاید، پاسخ شرطی متوقف می‌شود و خاموشی یا ناشرطی شدن، صورت می‌گیرد. پس در نظریه شرطی‌سازی پاسخگر، پاسخ شرطی (CR) به محرک غیرشرطی (US) وابسته است. به همین دلیل، پاولف محرک غیرشرطی را تقویت‌کننده و همراه شدن آن با محرک شرطی (CS) را تقویت نامید. برای مثال، کودکی را که به شدت از موش،

خرگوش، کت پشمنی و غیره می‌ترسید، روزانه همراه با سه کودک دیگر که از این اشیاء نمی‌ترسیدند، به اتاق بازی آوردند (همواره خرگوش در اتاق بازی وجود داشت). در چندین جلسه آزمایش، ترس کودک به تدریج کاهش یافت و سرانجام این ترس به کلی زائل شد. این مثال، نمونه‌ای از خاموش کردن رفتار پاسخگر در انسان است.

بازگشت خودبه‌خودی

گاهی اوقات دیده شده که پس از مدتی که از خاموش شدن پاسخ شرطی می‌گذرد، بدون این که این پاسخ تقویت شود، مجدداً ظاهر می‌شود. به این پدیده بازگشت خودبه‌خودی گفته می‌شود. اگر پس از بازگشت خودبه‌خودی رفتار، فرایند خاموشی همچنان ادامه یابد، به زودی خاموشی کامل فرا می‌رسد.

تعمیم و تمییز محرک

اگر به محرک‌های مشابه محرک شرطی اولیه، یک پاسخ شرطی داده شود، تعمیم محرک اتفاق افتاده است. در مقابل، اگر پاسخ تنها به ویژگی‌های اختصاصی محرک‌ها داده شود، به آن تمییز محرک گفته می‌شود. پس می‌توان گفت که تعمیم محرک یعنی پاسخ دادن به شباهت‌ها و تمییز محرک یعنی پاسخ دادن به تفاوت‌ها. مثلاً سگی که به صوت ۵۰۰ سیکل در ثانیه شرطی شده است، اگر نسبت به صوت‌های ۶۰۰ و ۷۰۰ سیکل پاسخ دهد، عمل تعمیم را انجام داده ولی اگر به صوت‌های ۶۰۰ و ۷۰۰ پاسخ ندهد و فقط به صوت ۵۰۰ سیکل در ثانیه پاسخ دهد، عمل تمییز را انجام داده است.

شرطی شدن در سطح بالاتر

اگر یک محرک شرطی برای محرک شرطی دیگر نقش تقویت‌کننده را ایفا کند و موجب شرطی شدن پاسخ به محرک تازه شود، به آن شرطی شدن در سطح بالاتر گفته می‌شود. به طور مثال، دانش‌آموزی که به علت غفلت معلم یا کوتاهی خودش پیشرفت چندانی در درس ریاضی نداشته است، این عدم توفیق ممکن است منجر به بروز پاسخ اضطراب و نفرت در او شود و ممکن است از معلم این درس نیز متنفر شود. همچنین احتمال دارد که نه تنها از معلم درس ریاضی و فعالیت‌های او، بلکه از فعالیت‌های مربوط به مدرسه نیز تنفر پیدا کند؛ این مثال شرطی شدن سطح اول، دوم و سوم را نشان می‌دهد.

در شرطی شدن سطح بالاتر، مجاورت، عامل اصلی شرطی شدن است، یعنی همراه شدن محرک‌ها با یکدیگر. در حالی که در تعمیم، شباهت محرک‌ها عامل مهم شرطی شدن است.

سطح اول: محرک شرطی ۱ (معلم درس خواندن) ← پاسخ شرطی ۱ (تنفر و اضطراب)

سطح دوم: محرک شرطی ۲ (فعالیت‌های معلم) ← پاسخ شرطی ۲ (تنفر و اضطراب)

سطح سوم: محرک شرطی ۳ (فعالیت‌های مربوط به مدرسه) ← پاسخ شرطی ۳ (تنفر و اضطراب)

در مورد انسان این شرطی شدن‌ها در سطوح بالاتر ممکن است ادامه پیدا کند، اما در مورد حیوان شرطی شدن از سطح سوم به بالاتر بسیار دشوار و حتی غیر ممکن است.

مقایسه تعمیم محرک و شرطی شدن در سطح بالاتر

عمده‌ترین تفاوت تعمیم محرک و شرطی شدن در سطح بالاتر، این است که در تعمیم محرک، شباهت بین یک محرک با محرک شرطی، عامل اصلی ایجاد پاسخ شرطی است، در حالی که در شرطی شدن در سطح بالاتر، شباهت عامل اصلی نیست، بلکه تمامی محرک‌های شرطی سطوح بالاتر در جریان شرطی شدن حاضر هستند.

اهمیت فرایند شرطی‌سازی پاسخگر در امور انسانی

فرایند شرطی‌سازی کلاسیک بیشتر بازتاب‌های ساده ارثی (مثل یکه خوردن در هنگام مواجهه با محرک‌های شدید) را توجیه می‌کند که غیرارادی و هیجانی هستند و بسیاری از واکنش‌های ترس و اضطراب انسان که پایه بسیاری از ناراحتی‌های هیجانی است را در بر

می‌گیرد. یکی از این موارد، درمان شب‌ادراری است. برای این منظور، کودک را بر روی یک پتوی برقی می‌خوابانند که به این منظور درست شده است. وقتی که پتو با ادرار کودک خیس می‌شود، جریان برق در آن برقرار می‌گردد و زنگی به صدا در می‌آید. به کودک گفته می‌شود زمانی که صدای زنگ او را از خواب بیدار کرد، ادرارش را کنترل کند و با فشار دادن دکمه‌ای که در دسترس او قرار دارد زنگ را قطع کند و برای ادرار کردن به توالی برود. پس از تکرار این جریان در چند شب متوالی، کودک بدون نیاز به صدای زنگ، با احساس فشار مثانه، به موقع از خواب بیدار می‌شود و سرانجام عادت نامطلوب شب‌ادراری در او از بین می‌رود.

← بیدار شدن و کنترل ادرار، پاسخ غیرشرطی (UR)

صدای زنگ، محرک غیرشرطی (US)

← بیدار شدن و کنترل ادرار، پاسخ شرطی (CR)

فشار مثانه، محرک شرطی (CS)

حساسیت زدایی منظم: یک روش درمانی براساس شرطی‌سازی کلاسیک است که با وادار کردن فرد به تداعی آرمیدگی عمیق با تجسم‌های متوالی، موقعیت‌های اضطراب را به صورت فزاینده کاهش می‌دهد. حساسیت زدایی منظم نوعی شرطی‌سازی تقابلی است؛ یعنی در هنگام بروز محرک‌های قبلی، پاسخ‌های متضاد با قبل را ارائه دهد. احساس آرمیدگی که دانش‌آموز تجسم می‌کند، ایجاد آرمیدگی می‌کند. از آن پس دانش‌آموز سرنخ‌های اضطراب را با احساس آرمیدگی تداعی می‌کند. چنین آرمیدگی‌ای با اضطراب ناهمخوان است. از طریق همراه سازی آغازین یک نشانه اضطراب زای ضعیف با آرمیدگی و گسترش تدریجی سلسله‌مراتب (از دو هفته قبل از سخنرانی بالای سکو قدم بزند تا سخنرانی ارائه کند) تمام سرنخ‌های اضطراب را باید آرمیدگی ایجاد کنند.

تبیین‌های تازه از شرطی شدن کلاسیک

پاولف در شرایطی می‌زیست که اصل تداعی گری بر مکاتب روانشناسی حاکم بود. طبق تبیین‌های تازه از اصل شرطی شدن کلاسیک، گفته می‌شود لزوماً این طور نیست که محرک شرطی حتماً نیم ثانیه قبل از محرک غیرشرطی آورده شود، بلکه وقوع آن با فاصله‌ای بیشتر یا حتی پس از محرک غیرشرطی نیز موجب شرطی شدن می‌گردد. رسکورا در این مورد می‌گوید: مجاورت بین محرک شرطی و محرک غیرشرطی، عامل اصلی شرطی شدن نیست، بلکه وابستگی بین این دو محرک، سبب شرطی شدن می‌شود. منظور از وابستگی، این است که محرک شرطی برای وقوع محرک غیرشرطی به صورت نوعی علامت یا یک خبررسان عمل کند.

ارزشیابی شرطی‌سازی کلاسیک

شرطی‌سازی کلاسیک در تبیین این که چگونه محرک‌های خنثی با پاسخ‌های یاد گرفته نشده و غیرارادی تداعی می‌شوند، کمک بسیاری می‌کند. این روش مخصوصاً در درک اضطراب‌ها و ترس‌های دانش‌آموزان مفید است. با وجود این، این روش در تبیین رفتارهای ارادی مانند اینکه چرا یک دانش‌آموز برای یک آزمون خیلی زیاد مطالعه می‌کند یا اینکه چرا تاریخ را بیشتر از جغرافیا دوست دارد، مؤثر نیست؛ برای این حوزه‌ها شرطی‌سازی عاملی مرتبط‌تر است.

■ تعمیم محرک، تمییز محرک و شرطی شدن در سطح بالاتر

مفهوم	چه رخ می‌دهد	مبنا
تعمیم محرک	به محرک‌های مشابه محرک شرطی اولیه هم پاسخ شرطی داده می‌شود	شباهت محرک‌ها
تمییز محرک	پاسخ تنها به ویژگی‌های اختصاصی محرک داده می‌شود	تفاوت محرک‌ها
شرطی شدن در سطح بالاتر	یک محرک شرطی برای محرک شرطی دیگر نقش تقویت‌کننده را ایفا می‌کند	مجاورت محرک‌ها

نکته تکمیلی: بیزاری شرطی نسبت به مزه غذایی که خوردنش با بیماری همراه شده، به سرعت شکل می‌گیرد و مدت زیادی پایدار می‌ماند؛ به این پدیده اثر گارسیا می‌گویند.

نکته تکمیلی: وقتی دو رویداد بارها با هم همراه شوند، میانشان پیوندی برقرار می‌شود که تداعی نام دارد؛ شرطی‌سازی کلاسیک بر تداعی میان دو محرک استوار است.

★ نکات مهم این مبحث

- ✓ محرک خنثی (صدای زنگ) پس از چند بار همراهی با محرک غیرشرطی (غذا) به تنهایی ترشح بزاق می‌آورد و محرک شرطی می‌شود.
- ✓ جان واتسون نخستین روانشناسی بود که کاربرد شرطی‌سازی پاولف را در انسان نشان داد.
- ✓ آمدن چندباره محرک شرطی بدون محرک غیرشرطی به خاموشی می‌انجامد؛ ظاهر شدن دوباره پاسخ خاموش‌شده بدون تقویت، بازگشت خودبه‌خودی است.
- ✓ تعمیم محرک پاسخ دادن به شباهت‌ها و تمییز محرک پاسخ دادن به تفاوت‌هاست.
- ✓ عامل اصلی شرطی شدن در سطح بالاتر مجاورت است و عامل تعمیم، شباهت؛ در حیوان از سطح سوم به بالاتر بسیار دشوار و حتی غیرممکن است.
- ✓ به گفته رسکورلا وابستگی دو محرک سبب شرطی شدن است، نه مجاورت؛ یعنی محرک شرطی خبررسان محرک غیرشرطی است.

از همین مبحث در آزمون‌های استخدامی ۴ سؤال

مرداد ۱۴۰۴

★ اصل سؤال آزمون استخدامی | دبیری

۲ دانش‌آموزی که از درس ریاضی متنفر است، به تدریج نگرش منفی خود را به دبیر ریاضی و حتی کل مدرسه تعمیم می‌دهد. این فرایند نمونه‌ای از چیست؟ bzhik.ir

۲ شرطی سازی کنشگر ابزاری

۱ شرطی سازی کلاسیک هیجانی

۴ یادگیری مبتنی بر اکتشاف

۳ یادگیری از طریق مشاهده

✓ گزینه ۱ صحیح است. ✨ نفرت و اضطراب پاسخ‌هایی هیجانی و غیرارادی‌اند و از راه همراهی محرک‌ها منتقل می‌شوند؛ شکست در ریاضی با معلم آن درس و بعد با فعالیت‌های مدرسه همراه می‌شود و هر کدام محرک شرطی تازه‌ای برای همان تنفر می‌شوند. این شرطی‌سازی کلاسیک، آن هم در سطح بالاتر، است. در شرطی‌سازی کنشگر رفتاری ارادی با پیامدش تغییر می‌کند که اینجا مطرح نیست. درسنامه: ص ۶۳

اردیبهشت ۱۴۰۳

★ اصل سؤال آزمون استخدامی | دبیری

۴ کدام مورد در خصوص مقایسه «تعمیم محرک» و «شرطی شدن در سطح بالاتر»، صحیح است؟ bzhik.ir

۱ اولی، مختص انسان و دومی، مشترک بین انسان و حیوانات است

۲ در اولی شباهت، عامل مهم است و در دومی، مجاورت

۳ دو موضوع کامل متفاوت‌اند و هیچ‌گونه شباهتی بین آن‌ها وجود ندارد.

۴ اولی، مشترک بین انسان و حیوانات و دومی، مختص انسان است

✓ گزینه ۲ صحیح است. ✨ در «تعمیم محرک» پاسخ به یک محرک به سایر محرک‌های مشابه گسترش پیدا می‌کند. به‌عنوان نمونه کودکی که از موش می‌ترسد، از تمامی حیوانات کوچک و سفید می‌ترسد.

در «شرطی‌سازی در سطح بالاتر» مجاورت محرک شرطی با محرک جدید می‌تواند پاسخ شرطی را ایجاد کند.

لازم به ذکر است که هر دو مورد «تعمیم محرک» و «شرطی‌سازی در سطح بالاتر»، هم در انسان و هم در حیوان دیده می‌شود.

درسنامه: ص ۶۳

اردیبهشت ۱۴۰۲

★ اصل سؤال آزمون استخدامی | آموزگار ابتدایی

۷ عبارت زیر، در توصیف و تمجید کدامیک از نظریه‌های یادگیری مطرح شده است؟ bzhik.ir

«این نظریه برای معلمان دارای اهمیت است، زیرا تبیین‌های مفیدی از چگونگی ایجاد پاسخ‌های عاطفی و نگرش‌های دانش‌آموزان در اختیار معلمان می‌گذارد.»

۱ شرطی‌سازی کنشگر	۲ شناختی - اجتماعی
۳ تحول شناختی	۴ شرطی‌سازی کلاسیک

✓ **گزینه ۴ صحیح است.** ⚡ شرطی‌سازی کلاسیک (پاسخگر) هرچند بیشتر بازتاب‌های ساده ارثی را توجیه می‌کند، در توضیح رفتارهای هیجانی و غیرارادی انسان، مثل ترس و اضطراب، نقش اساسی دارد. اهمیتش برای معلمان هم از همین‌جاست: نشان می‌دهد پاسخ‌های عاطفی و نگرش‌های دانش‌آموزان چگونه شکل می‌گیرد. کودکی که در روزهای اول با استقبال گرم معلم روبه‌رو می‌شود، مدرسه را با احساسی خوشایند تداعی می‌کند و هر روز با میل به مدرسه می‌رود؛ کودکی که به خاطر چند خطای کوچک با برخورد تند معلم و ناظم روبه‌رو شده، همان مدرسه را با ترس تداعی می‌کند و به بهانه‌های مختلف از رفتن به آن سر باز می‌زند. شرطی‌سازی کنشگر به رفتارهای ارادی و پیامدهایشان می‌پردازد، نه به شکل‌گیری این پاسخ‌های هیجانی. **درسنامه: ص ۶۳**

۱۳۹۷

★ اصل سؤال آزمون استخدامی | آموزگار ابتدایی

۸ برای کاهش اضطراب امتحان در دانش‌آموزان، کدام یک از روش‌های رفتار درمانی مؤثر است؟ bzhik.ir

۱ شرطی‌سازی از راه تمییز پاسخ	۲ غرقه‌سازی
۳ شرطی‌سازی از طریق تعمیم محرک	۴ آموزش حساسیت‌زدایی منظم

✓ **گزینه ۴ صحیح است.** ⚡ حساسیت‌زدایی منظم روشی بر پایه شرطی‌سازی کلاسیک است: فرد یاد می‌گیرد موقعیت‌های اضطراب‌زا را، از ضعیف‌ترین تا شدیدترین، با آرمیدگی عمیق تداعی کند و چون آرمیدگی با اضطراب ناهمخوان است، اضطراب کم‌کم فروکش می‌کند. غرقه‌سازی فرد را یک‌باره با موقعیت اضطراب‌زا روبه‌رو می‌کند و ممکن است اضطراب دانش‌آموز را بیشتر کند. **درسنامه: ص ۶۴**

۳ تست آخر فصل

سابقه: ۱ سؤال

نظریه شرطی‌سازی وسیله‌ای ثرندایک

نظریه ثرندایک، نظریه شرطی‌سازی وسیله‌ای است. بنا بر این نظریه، رفتار، وسیله‌ای برای دریافت پاداش یا تقویت است. به اعتقاد ثرندایک اثر یا نتیجه رفتار است که تعیین می‌کند آن رفتار آموخته خواهد شد یا نه. نظریه ثرندایک به قانون اثر شهرت دارد. **قانون اثر:** اگر در حضور یک محرک، رفتاری انجام بگیرد و به نتیجه مطلوبی بینجامد (یعنی پاداش دریافت کند) آن رفتار آموخته می‌شود که به این رابطه قانون پاداش گفته می‌شود. از سوی دیگر اگر در حضور محرکی رفتاری انجام بگیرد که به نتیجه آزارنده‌ای بینجامد (یعنی آن رفتار تنبیه بشود)، پیوند بین محرک و پاسخ ضعیف می‌شود. به این رابطه قانون تنبیه می‌گویند. قبل از ثرندایک پدیده انتقال یادگیری توسط نظریه روانشناسی قوای ذهنی، توجیه می‌شد. قوای ذهنی عبارت‌اند از: استدلال، توجه، حافظه و قضاوت. باور بر این بود که این قوا را می‌توان از طریق تمرین، نیرومند ساخت. نام دیگر نظریه قوای ذهنی، نظریه انضباط صوری است که در پژوهش‌های مربوط به آن، ثرندایک به این نتیجه رسید که آنچه موجب انتقال یادگیری می‌شود، تنها به میزان شباهت بین دو موقعیت یا وجود عناصر مشترک بین آن دو موقعیت وابسته است، که باعث می‌شود آنچه ما در یکی از آن دو موقعیت آموخته ایم، در موقعیت دوم نیز به کارمان بیاید. ثرندایک این نظریه را نظریه عناصر همانند نامید.

نکته تکمیلی: در نظریه ثرندایک یادگیری تدریجی و حاصل کوشش و خطاست: آزمودنی پشت سر هم پاسخ می‌دهد تا یکی از پاسخ‌ها مناسب موقعیت از کار درآید و همان پاسخ به موقعیت پیوند بخورد؛ فکر کردن و تلاش ذهنی در این تبیین جایی ندارد.

نکته تکمیلی: در نظریه ثرندایک یادگیری یعنی برقرار شدن پیوند میان محرک و پاسخ؛ به همین دلیل نام دیگر این نظریه پیوندگرایی است.

نکته تکمیلی: ثرندایک در کنار قانون اثر چند اصل فرعی هم دارد. یکی از آنها آمایه یا نگرش است (که زمینه و پیش‌سازگاری هم نامیده می‌شود) و بر اهمیت آمادگی‌هایی تأکید می‌کند که یادگیرنده با خود به موقعیت یادگیری می‌آورد.

★ نکات مهم این مبحث

- ✓ در شرطی‌سازی وسیله‌ای، رفتار وسیله دریافت پاداش یا تقویت است و اثر یا نتیجه رفتار تعیین می‌کند که آموخته شود یا نه.
- ✓ قانون اثر دو رو دارد: قانون پاداش (نتیجه مطلوب، آموخته شدن رفتار) و قانون تنبیه (نتیجه آزارنده، ضعیف شدن پیوند محرک و پاسخ).
- ✓ نظریه قوای ذهنی یا انضباط صوری می‌گفت قوایی چون استدلال، توجه، حافظه و قضاوت با تمرین نیرومند می‌شوند.
- ✓ در نظریه عناصر همانند ثرندایک، انتقال یادگیری تنها به میزان شباهت یا عناصر مشترک دو موقعیت وابسته است.

از همین مبحث در آزمون‌های استخدامی ۱ سؤال

اسفند ۱۴۰۲

★ اصل سؤال آزمون استخدامی | آموزگار ابتدایی

۳ مطابق کدام نظریه، ذهن آدمی از قوه‌های مختلفی مانند استدلال، توجه، قضاوت و... تشکیل شده است و این قوا را

می‌توان از راه تمرین نیرومند ساخت؟ bzhik.ir

۱ سطوح پردازش ۲ انضباط صوری ۳ شرطی‌سازی ۴ پیوندگرایی

✓ **گزینه ۲ صحیح است.** قبل از ثرندایک پدیده انتقال یادگیری توسط نظریه روانشناسی قوای ذهنی، توجیه می‌شد. قوای ذهنی عبارت‌اند از: استدلال، توجه، حافظه و قضاوت. باور بر این بود که این قوا را می‌توان از طریق تمرین، نیرومند ساخت. نام دیگر نظریه قوای ذهنی، نظریه انضباط صوری است که در پژوهش‌های مربوط به آن، ثرندایک به این نتیجه رسید که آنچه موجب انتقال یادگیری می‌شود، تنها به میزان شباهت بین دو موقعیت یا وجود عناصر مشترک بین آن دو موقعیت وابسته است، که باعث می‌شود آنچه ما در یکی از آن دو موقعیت آموخته‌ایم، در موقعیت دوم نیز به کارمان بیاید. ثرندایک این نظریه را نظریه عناصر همانند نامید.

درسنامه: ص ۶۶

۹ تست آخر فصل

سابقه: ۶ سؤال

نظریه شرطی‌سازی کنشگر اسکینر

اسکینر نظریه ثرندایک را گسترش داد. در روش ثرندایک، شرطی شدن یا یادگیری از راه کوشش و خطا صورت می‌پذیرد؛ یعنی در موقعیت یادگیری به یادگیرنده فرصت لازم داده می‌شود تا با دادن پاسخ‌های مختلف، سرانجام پاسخی را بدهد که مورد نظر است و برای آن تقویت دریافت کند، اما اسکینر فرصت خطا کردن را به یادگیرنده نمی‌دهد و او را با روش شکل‌دهی یا واداشتن به انجام خرده پاسخ‌هایی که تدریجاً به پاسخ نهایی مورد نظر ختم می‌شوند، هدایت می‌کند.

قانون مهم نظریه شرطی‌سازی کنشگر اسکینر تقویت (تقویت مثبت و منفی) است. تقویت در معنای کلی کلمه، یعنی رویدادی که بلافاصله پس از پاسخ حضور می‌یابد تا احتمال تکرار آن را، زمانی که آزمودنی در همان موقعیت قرار می‌گیرد، افزایش دهد. تقویت‌کننده‌های مثبت با حضور خود، احتمال ظهور پاسخ را افزایش می‌دهند، مانند غذا. تقویت‌کننده‌های منفی با عدم حضور خود، احتمال ظهور یک رفتار را افزایش می‌دهند؛ مثلاً دانشجو از امتحان و از اینکه مبدا نمره نیابد ترس دارد، بنابراین خوب درس می‌خواند تا ترس نداشته باشد.

تقویت منفی، هم شامل حذف محرک نامطلوب (یادگیری گریز یا گریز آموزی، مثل کنار رفتن از زیر باران) و هم شامل اجتناب کردن ارگانیسم از آن است (یادگیری اجتنابی، مثل برداشتن چتر در روز ابری برای اجتناب از خیس شدن).

علاوه بر قانون تقویت مثبت و قانون تقویت منفی که هر دو به پیامد مطلوب بعد از رفتار می‌انجامند، قانون دیگری در نظریه اسکینر وجود دارد که تنبیه نامیده می‌شود. تنبیه به دریافت پیامدی نامطلوب از سوی فرد، در نتیجه انجام یک رفتار گفته می‌شود. در تنبیه پیامد نامطلوب رفتار، ارائه یک محرک آزارنده یا همان تقویت‌کننده منفی، به دنبال رفتار ارگانیسم است.

ارائه تقویت‌کننده مثبت

رفتار کنشگر: دست بالا بردن ← پیامد رفتار: دادن تقویت‌کننده مثبت (توجه معلم)

نتیجه: نیرومند شدن رفتار؛ افزایش احتمال دست بالا بردن

حذف تقویت‌کننده منفی

رفتار کنشگر: سر وقت حاضر شدن در کلاس ← پیامد رفتار: حذف تقویت‌کننده منفی (پاک کردن علامت‌های منفی دانش‌آموز)

نتیجه: نیرومند شدن رفتار؛ افزایش احتمال سر وقت حاضر شدن در کلاس

ارائه تنبیه:

رفتار کنشگر: گفتن حرف زشت از سوی کودک ← پیامد رفتار: ارائه تقویت‌کننده منفی یا محرک آزارنده (سیلی زدن)

نتیجه: ضعیف شدن رفتار؛ کاهش احتمال گفتن حرف زشت

خاموشی رفتار کنشگر

اگر رفتاری را که با تقویت (چه مثبت و چه منفی) افزایش یافته است، برای مدتی تقویت نکنیم، به تدریج از نیرومندی آن کاسته می‌شود و سرانجام به کلی متوقف می‌شود. بر این اساس، ساده‌ترین راه برای حذف یک رفتار، کشف و قطع منبع تقویتی آن است.

پدیده‌های خاموشی، بازگشت خودبه‌خودی، تعمیم و تمییز محرک در شرطی شدن کنشگر، بسیار شبیه به این پدیده‌ها در شرطی‌سازی پاسخگردد. علاوه بر این‌ها در شرطی‌سازی کنشگر، تعمیم و تفکیک پاسخ نیز وجود دارد. در تعمیم پاسخ، علاوه بر پاسخ آموخته شده، پاسخ‌های دیگری نیز به محرک داده می‌شوند. در تفکیک پاسخ، یادگیرنده می‌آموزد که در حضور یک محرک معین، تنها پاسخ واحدی را که قبلاً آموخته است به آن بدهد و پاسخ‌های نادرست تقویت نمی‌شوند تا به خاموشی بگرایند.

رفتار پاسخگر یا رفتاری که به وسیله شرطی‌سازی کلاسیک (شرطی‌سازی پاسخگر) شرطی می‌شود، به وسیله محرک‌های پیش‌آیندی (محرک‌های شرطی و غیرشرطی) کنترل می‌شود. این محرک‌ها محرک‌های پیش‌آیندی فراخوان نام دارند. رفتار وسیله‌ای یا رفتار کنشگر، به وسیله محرک‌های پیامدی یا پس‌آیندی (تقویت‌کننده‌های مثبت و منفی) مانند پاداش، کنترل می‌شوند. به محرک‌های پیش‌آیندی که سبب بروز رفتار کنشگر می‌شوند محرک‌های تمییزی گفته می‌شود که این محرک‌ها به طور کلی دو دسته هستند:

- 1- آنهایی که نزدیک بودن تقویت را خبر می‌دهند، یعنی در حضور آن‌ها رفتار تقویت شده است و آن‌ها را با S^D نشان می‌دهند.
- 2- محرک‌هایی که عدم وقوع تقویت را خبر می‌دهند و در حضور آن‌ها رفتار تقویت نشده است و این محرک‌ها را با علامت ΔS نشان می‌دهند. تفاوت محرک‌های تمییزی و محرک‌های فراخوان این است که محرک فراخوان لزوماً به ایجاد رفتار پاسخگر می‌انجامد، اما محرک تمییزی که همان محرک پیش‌آیندی رفتار کنشگر است، صرفاً احتمال بروز رفتار کنشگر را افزایش می‌دهد و همچنین شخص در دادن پاسخ به محرک تمییزی، بیش از دادن پاسخ به محرک فراخوان آزاد است.

تقویت مثبت، تقویت منفی و تنبیه

مفهوم	پیامدی که بعد از رفتار می‌آید	اثر بر رفتار
تقویت مثبت	ارائه تقویت‌کننده مثبت	نیرومند شدن رفتار

مفهوم	پیامدی که بعد از رفتار می‌آید	اثر بر رفتار
تقویت منفی	حذف تقویت‌کننده منفی	نیرومند شدن رفتار
تنبيه	ارائه تقویت‌کننده منفی یا محرک آزارنده	ضعیف شدن رفتار

محرک فراخوان و محرک تمییزی

ویژگی	محرک فراخوان	محرک تمییزی
رفتاری که به آن مربوط است	رفتار پاسخگر	رفتار کنشگر
اثر بر رفتار	لزوماً رفتار را ایجاد می‌کند	صرفاً احتمال بروز رفتار را افزایش می‌دهد
آزادی شخص در پاسخ دادن	کمتر	بیشتر
نمونه	محرک‌های شرطی و غیرشرطی	SD (خبر از نزدیکی تقویت) و ΔS (خبر از عدم وقوع تقویت)

نکته تکمیلی: مقدار پاسخی که پس از خاموشی خودبه‌خود بازمی‌گردد، چه در رفتار پاسخگر و چه در رفتار کنشگر، از مقدار پاسخ پیش از خاموشی بسیار کمتر است؛ برای همین ادامه دادن خاموشی، بازگشت خودبه‌خودی را زود برطرف می‌کند.

نکته تکمیلی: در رفتارگرایی زبان هم مانند رفتارهای دیگر آموختنی است؛ اسکینر آن را رفتار کلامی می‌دانست که از راه تقویت شکل می‌گیرد.

★ نکات مهم این مبحث

- ✓ در روش ثرندایک یادگیری از راه کوشش و خطاست؛ اسکینر فرصت خطا نمی‌دهد و با شکل‌دهی، یادگیرنده را با خرده‌پاسخ‌ها به پاسخ نهایی می‌رساند.
- ✓ تقویت‌کننده مثبت با حضور خود و تقویت‌کننده منفی با عدم حضور خود احتمال رفتار را افزایش می‌دهد.
- ✓ تقویت منفی دو گونه یادگیری دارد: گریز (حذف محرک نامطلوب) و اجتنابی (اجتناب کردن از آن).
- ✓ تنبيه، ارائه محرک آزارنده یا همان تقویت‌کننده منفی به دنبال رفتار است و پیامدش برای فرد نامطلوب است.
- ✓ رفتاری که دیگر تقویت نشود خاموش می‌شود؛ در شرطی‌سازی کنشگر افزون بر تعمیم و تمییز محرک، تعمیم پاسخ و تفکیک پاسخ هم هست.
- ✓ محرک فراخوان لزوماً رفتار پاسخگر را ایجاد می‌کند، اما محرک تمییزی (SD و ΔS) فقط احتمال بروز رفتار کنشگر را بالا می‌برد.

از همین مبحث در آزمون‌های استخدامی ۶ سؤال

اردیبهشت ۱۴۰۳

★ اصل سؤال آزمون استخدامی | دبیری

۵ در کدام یک از انواع تقویت، تنها پاسخ درست در حضور محرک، تقویت می‌شود، ولی پاسخ‌های نادرست تقویت نمی‌شوند تا به خاموشی گرایند؟ bzhik.ir

۴ مثبت

۳ منفی

۲ جانشینی

۱ تفکیکی

✓ **گزینه ۱ صحیح است.** در تقویت تفکیکی فقط پاسخ درست تقویت می‌شود و پاسخ‌های نادرست بی‌تقویت می‌مانند تا خاموش شوند؛ به این ترتیب یادگیرنده می‌آموزد در حضور یک محرک معین تنها همان پاسخ را بدهد (تفکیک پاسخ). شکل‌دهی رفتار هم بر همین پایه است. تقویت مثبت و منفی به نوع پیامد برمی‌گردند (ارائه محرک خوشایند یا حذف محرک آزارنده)، نه به اینکه کدام پاسخ تقویت شود و کدام نشود. **درسنامه: ص ۶۸**

۱۴۰۱

★ اصل سؤال آزمون استخدامی | آموزگار ابتدایی

۵ اسکینر با توسعه کدام یک از قوانین نظریه ثرندایک، نظریه شرطی‌سازی کنشگر را پایه‌گذاری کرد؟ bzhik.ir

- ۱ تنبیه ۲ اثر ۳ پاداش ۴ تعمیم و تمییز

✓ **گزینه ۲ صحیح است.** قانون اثر ثرندایک می‌گوید پیامد رفتار تعیین می‌کند پیوند محرک و پاسخ نیرومند شود یا ضعیف؛ قانون پاداش و قانون تنبیه دو روی همین قانون‌اند. اسکینر نظریه ثرندایک را گسترش داد و شرطی‌سازی کنشگر را بر پایه همین قانون بنا کرد که قانون مهمش تقویت است. پس پاداش و تنبیه هر کدام فقط بخشی از قانون اثرند و پاسخ کامل، خود قانون اثر است. **درسنامه: ص ۶۷**

۱۳۹۹

★ اصل سؤال آزمون استخدامی | آموزگار ابتدایی

۴ کدام مورد در خصوص مقایسه مقدار پاسخی که قبل از وقوع خاموشی رفتار پاسخگر و کنشگر رخ می‌داده و مقدار پاسخی که بعد از بازگشت خود به خودی رخ می‌دهد صحیح است؟ bzhik.ir

"مقدار پاسخ بعد از بازگشت خود به خودی، رفتار نسبت به قبل از خاموشی،....."

- ۱ بسیار کمتر است
۲ تفاوتی ندارد
۳ قابل پیش‌بینی نیست و بستگی به شدت خاموشی دارد
۴ بسیار بیشتر است

✓ **گزینه ۱ صحیح است.** رفتاری که خاموش شده ممکن است پس از مدتی بدون تقویت دوباره ظاهر شود، اما این بازگشت ضعیف است؛ مقدار پاسخی که خودبه‌خود برمی‌گردد از مقدار پیش از خاموشی بسیار کمتر است. به همین دلیل اگر خاموشی ادامه پیدا کند، بازگشت خودبه‌خودی زود از بین می‌رود و خاموشی کامل می‌شود. این نکته هم درباره رفتار پاسخگر درست است و هم کنشگر. **درسنامه: ص ۶۹**

۱۳۹۹

★ اصل سؤال آزمون استخدامی | آموزگار ابتدایی

۵ رفتار دانش‌آموزی که برای جلوگیری از ابتلا به کووید ۱۹ قبل از حاضر شدن در کلاس درس ماسک می‌زند اشاره به کدام مورد دارد؟ bzhik.ir

- ۱ تقویت جانشینی ۲ یادگیری اجتنابی
۳ تمیزآموزی ۴ گریزآموزی

✓ **گزینه ۲ صحیح است.** ماسک زدن پیش از ورود به کلاس رفتاری است که نمی‌گذارد فرد با رویداد ناخوشایند، یعنی بیماری، روبه‌رو شود؛ پس پیشاپیش از محرک آزارنده اجتناب می‌کند و این یادگیری اجتنابی است. در گریزآموزی محرک آزارنده از قبل حاضر است و فرد با رفتار آن را قطع می‌کند، مثل باز کردن چتر وقتی باران گرفته است. هر دو از گونه‌های تقویت منفی‌اند. **درسنامه: ص ۶۷**

۱۳۹۸

★ اصل سؤال آزمون استخدامی | آموزگار ابتدایی

۴ رفتار دانش‌آموزی که به دلیل جلوگیری از سرزنش ناظم مدرسه ۱۵ دقیقه زودتر از خانه خارج می‌شود تا تأخیر نداشته باشد، مصداق کدام مورد است؟ bzhik.ir

- ۱ گریزآموزی ۲ جریمه ۳ تنبیه ۴ رفتار اجتنابی

✓ **گزینه ۴ صحیح است.** دانش‌آموز پیش از آنکه سرزنش ناظم پیش بیاید کاری می‌کند که اصلاً با آن روبه‌رو نشود؛ این یادگیری اجتنابی است، مثل برداشتن چتر در روز ابری برای خیس نشدن. در گریزآموزی محرک آزارنده از قبل حاضر است و رفتار فقط

آن را قطع می‌کند، مثل کنار رفتن از زیر باران. جریمه و تنبیه هم روش‌هایی‌اند که دیگری برای کاهش رفتار نامطلوب به کار می‌برد، نه رفتاری که خود فرد برای دور ماندن از پیامد ناخوشایند انجام می‌دهد. **درسنامه: ص ۶۷**

۱۳۹۶

★ اصل سؤال آزمون استخدامی | آموزگار ابتدایی

۵ عبارت زیر، اشاره به کدام مورد دارد؟ bzhik.ir

«کودک در حضور گربه، علاوه بر نام «گربه»، نام‌های دیگری مانند «سگ» یا «گوسفند» را نیز به کار می‌برد.»

۲ تعمیم محرک

۱ تعمیم پاسخ

۴ تمییز محرک

۳ شرطی شدن در سطح بالاتر

✓ **گزینه ۱ صحیح است.** در این مثال محرک یکی است (گربه) و کودک چند پاسخ متفاوت به آن می‌دهد: «گربه»، «سگ»، «گوسفند». دادن پاسخ‌های دیگر به همان محرک، افزون بر پاسخ آموخته‌شده، تعمیم پاسخ است. تعمیم محرک وارونه این حالت است: یک پاسخ، مثلاً گفتن «گربه»، به چند محرک مشابه مثل سگ و گوسفند داده می‌شود. **درسنامه: ص ۶۸**

مقایسه شرطی‌سازی پاسخگر با شرطی‌سازی کنشگر

- ۱- شرطی شدن پاسخگر، غیرارادی است، اما شرطی شدن کنشگر، ارادی است و به رفتارهایی مربوط است که از شخص صادر می‌شوند.
- ۲- فرایند شرطی شدن پاسخگر به صورت همراهی یک محرک خنثی با یک محرک طبیعی یا غیرشرطی انجام می‌گیرد و در نتیجه محرک خنثی خاصیت فراخوانی پاسخ شرطی را کسب می‌کند، اما در فرایند شرطی شدن کنشگر، ارائه یک تقویت‌کننده مثبت بعد از رفتار یا حذف یک تقویت‌کننده منفی بعد از رفتار، سبب نیرومند شدن رفتار می‌شود.
- ۳- فرایند خاموشی پاسخگر، با ارائه محرک شرطی بدون همراهی با محرک غیرشرطی به ارگانیسم صورت می‌گیرد، اما فرایند خاموشی کنشگر، به دنبال رفتاری صورت می‌گیرد که قبلاً تقویت می‌شده و دیگر تقویت نمی‌شود.
- ۴- در شرطی شدن پاسخگر، ارگانیسم منفعل است و در واقع محیط موجب تغییر رفتار او می‌شود، اما در شرطی شدن کنشگر، ارگانیسم فعال است و با رفتار خود سبب ایجاد تغییر در محیط می‌شود.

★ نکات مهم این مبحث

- ✓ شرطی شدن پاسخگر غیرارادی است و ارگانیسم در آن منفعل است؛ شرطی شدن کنشگر ارادی است و ارگانیسم فعال.
- ✓ در پاسخگر، همراهی محرک خنثی با محرک غیرشرطی سبب شرطی شدن است؛ در کنشگر، ارائه تقویت‌کننده مثبت یا حذف تقویت‌کننده منفی بعد از رفتار.
- ✓ خاموشی پاسخگر با ارائه محرک شرطی بدون محرک غیرشرطی رخ می‌دهد و خاموشی کنشگر با تقویت نشدن رفتاری که قبلاً تقویت می‌شد.

کاربرد نظریه شرطی‌سازی کنشگر در اداره امور انسان

۱ تست آخر فصل

اصول شرطی‌سازی کنشگر را می‌توان در مراکز درمانی، با عنوان رفتار درمانی برای درمان انواع مشکلات روانی و در نهادهای مجری قانون، با نام روش‌های تغییر رفتار برای اصلاح ناسازگاری‌ها و اختلالات رفتاری بزهکاران و عقب ماندگان ذهنی و همچنین در محیط‌های آموزشی و سازمان‌های اجتماعی برای اصلاح رفتارهای تحصیلی و اجتماعی دانش‌آموزان مورد استفاده قرار داد.

بازخورد زیستی: روشی است که در آن به افراد آموزش داده می‌شود تا از طریق شرطی شدن کنشگر، رفتارهای غیرارادی خود را کنترل کنند مثل ضربان قلب، فشار خون یا ترشح اسیدهای معده. بازخورد زیستی، یکی دیگر از کاربردهای نظریه شرطی‌سازی فعال یا کنشگر است که در حوزه پزشکی قابل استفاده است.

پایان نمونه رایگان

بقیه اش در فایل کامل است

در این نمونه ۱۰ صفحه از ۴۰۱ صفحه را دیدید.

۲۵

فصل درسنامه

۱۲

آزمون ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۴ با اصل
سؤال

۶۰۴

تست با پاسخ تشریحی

۴۰۱

صفحه

فایل کامل، فصل به فصل

فصل	عنوان	اصل سؤال آزمون	تست آخر فصل	از صفحه
۱	یادگیری، آموزش و روانشناسی پرورشی	۲	۱۱	۶
۲	پژوهش در روانشناسی پرورشی	۴	۷	۱۵
۳	نظریه رشد شناختی پیاژه	۱۰	۱۳	۲۶
۴	رشد شناختی: ویگوتسکی و برونر	۱۴	۱۹	۴۳
۵	رفتاری: پاولف، ژندایک، اسکینر	۱۱	۱۹	۶۲
۶	شناختی: گشتالت، آربل، بندورا	۱۶	۲۹	۷۷
۷	خبرپردازی: نظام یاد	۷	۲۴	۹۹
۸	نظریه های یادگیری سازنده گرایی	۵	۱۱	۱۱۸
۹	انگیزش در یادگیری	۱۷	۲۵	۱۳۰
۱۰	سبک های یادگیری و تفکر	۹	۲۹	۱۵۱
۱۱	راهبردهای یادگیری و مطالعه	۶	۱۷	۱۷۳
۱۲	هوش	۷	۲۴	۱۸۸
۱۳	تفکر: مفهوم سازی و قاعده آموزی	۰	۱۵	۲۰۸
۱۴	حل مسئله، تفکر انتقادی، آفرینندگی	۱۰	۱۲	۲۱۹
۱۵	طراحی آموزشی و هدف های آموزشی	۱	۱۳	۲۳۵
۱۶	طبقه بندی هدف های آموزشی	۵	۱۵	۲۴۹
۱۷	معلم محور: سخنرانی و آموزش مستقیم	۳	۱۵	۲۶۳
۱۸	آموزش یادگیرنده-محور	۲	۸	۲۸۰
۱۹	اداره کلاس: روش های تغییر رفتار	۹	۱۶	۲۸۹
۲۰	سنجش یادگیری	۱	۱۴	۳۰۶
۲۱	ارزشیابی پیشرفت تحصیلی	۲	۱۲	۳۱۸
۲۲	مفهوم، امکان و روش های تربیت	۳	۹	۳۳۱
۲۳	مربی؛ ویژگی ها، ضرورت و نقش ها	۱	۱۵	۳۴۰
۲۴	اسارت ها، عشق بزرگ تر، نظام تربیتی	۳	۲۵	۳۵۲
۲۵	هنگام تربیت؛ شناسایی تا زمینه سازی	۲	۱۲	۳۶۵
جمع		۱۵۰	۴۰۹	

✓ زیر پاسخ هر تست نوشته شده مطلبش در کدام صفحه درسنامه است.

✓ ۳ آزمون جامع ۱۵ سؤالی با سؤال هایی که در تست فصل ها نیامده اند؛ ویرایش های بعدی برای خریداران رایگان است.

دانلود فایل کامل pdf از بژیک

سوالات استخدامی روانشناسی تربیتی ۱۴۰۵ با درسنامه و نمونه رایگان pdf

bzhik.ir

